

บทที่ ๔

คติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ม้านนา

จากการที่ได้ศึกษาความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ม้านนาแล้ว พบว่ามีคติธรรม ๔ ประเด็นดังต่อไปนี้

- ๔.๑ คติธรรมในด้านหลักบุญกิริยาวัตถุ
- ๔.๒ คติธรรมในด้านหลักกตัญญูทเวท
- ๔.๓ คติธรรมในด้านหลักกุตติธรรม ๔
- ๔.๔ คติธรรมในด้านหลักทศพิธราชธรรม

๔.๑ คติธรรมในด้านหลักบุญกิริยาวัตถุ

จากการศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุ พบว่า คำว่า บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการทำความดี เพราะฉะนั้น ชาวล้านนาจึงนิยมทำบุญให้ทานตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือแม้กระทั่งวันปีใหม่ม้านนา แต่การให้ทานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จนั้น ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑) ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ	บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการให้ทาน
๒) สิลมัยบุญกิริยาวัตถุ	บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓) ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ	บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ^๑

๔.๑.๑ ทานมัย

ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน ในการให้ทานนั้น ในทางพระพุทธศาสนายังได้แบ่งการให้ทานอีก ๒ ประเภท คือ ๑) อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลให้ผู้ที่ได้รับเกิดความยินดีเป็นสุขกาย และสุขใจ ๒) ธรรมทาน คือ การให้ความรู้ ให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ลักษณะของทานทั้งสองประเภทนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญการให้ธรรมทานประเสริฐกว่าอามิสทาน เช่น

๑) อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ซึ่งแบ่งตามเจตนาของผู้ให้นั้นจะมีอยู่ ๒ ประเภท คือ สังฆทาน เป็นทานที่ให้เพื่อการส่วนรวม โดยไม่เจาะจงให้กับผู้หนึ่งผู้ใด และปาฏิบุคลิกทาน ทานที่มุ่งหมายทำการเจาะจงให้แก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๘/๒๖๕.

๒) ธรรมเนียม คือ การให้ธรรม และความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นที่มาของคติธรรมเกี่ยวกับการสร้างธรรมหรือการถวายธรรมประจำปีเกิด และประจำวันเกิด ของชาวล้านนา ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา ได้กล่าวถึงบุคคลที่เกิดตรงกับวันสังขานต์ล่อง หรือ วันขึ้นปีใหม่ไว้ดังนี้ว่า

บุคคลใดเกิดปีไข่ (ชวด) ให้สร้างธรรมเมธิยะ สร้างบ่อน้ำ และสร้างศาลาให้ทาน จะทำให้สมบุรณ์ด้วยทรัพย์สิ้นเงินทอง ช้าง ม้า ข้าราชการบริวาร จะมีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีเป่า (ฉลู) ให้สร้างธรรมเวชสันดรชาดก และโรงครัวถวาย จะทำให้อยู่ดีมีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปียี่ (ขาล) ให้สร้างธรรมสุทธุ สร้างศาลาบาตร ก็จะทำให้อยู่ดีมีสุข มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีเหมา (เถาะ) ให้สร้างธรรมเนมิราช และสร้างธรรมมาสน์ถวาย ก็จะทำให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีสี่ (มะโรง) ให้สร้างธรรมสมภมิตร และสร้างเจดีย์ถวาย จะทำให้มีฤทธิ์เดช มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีไฉ้ (มะเส็ง) ให้สร้างธรรมภูริทัต และดอกไม้มงคลถวาย จะทำให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีสะง่า (มะเมีย) ให้สร้างธรรมสุทท และอาสนะสงฆ์ถวาย ก็จะมีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีเม็ด (มะแม) ให้สร้างธรรมพญาช้างฉัททันต์ถวาย ก็จะทำให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง และมีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีสัน (วอก) ให้สร้างธรรมโศสถ และสร้างกำแพงถวาย ก็จะมีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีเล้า (ระกา) ให้สร้างธรรมสิทธิคตะ และให้สร้างเจดีย์วิหารถวาย ก็จะทำให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีเส็ด (จอ) ให้สร้างธรรมกุสราช และสร้างธรรมมาสน์ถวาย ก็จะทำให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมันยืนยาว

บุคคลใดเกิดปีไก่ (กุน) ให้สร้างธรรมสูตรตโสมถาย และสร้างโรงสำหรับสงฆ์ และ
โรงคัมภีร์ ก็จะให้มีทรัพย์สิ้นเงินทอง มีอายุมั่นคงยืนยาว^๒

บุคคลใดเกิดวันอาทิตย์ ให้สร้างธรรมสังคินีถาย

บุคคลใดเกิดวันจันทร์ ให้สร้างธรรมวิภังคะถาย

บุคคลใดเกิดวันอังคาร ให้สร้างธรรมธาตุคาถาถาย

บุคคลใดเกิดวันพุธ ให้สร้างธรรมบุคคลบัญญัติถาย

บุคคลใดเกิดวันพฤหัสบดี ให้สร้างธรรมกถาวัตถุถาย

บุคคลใดเกิดวันศุกร์ ให้สร้างธรรมยมกถาย

บุคคลใดเกิดวันเสาร์ ให้สร้างธรรมมหาปฏิฐานถาย

ทั้งหมดนี้เป็นยอดแห่งการให้ทาน หากบุคคลใดได้ยึดถือและปฏิบัติตามดังนี้แล้ว
ก็จะทำให้บุคคลเหล่านั้น เกิดกำลังใจในการประพฤติแต่สิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต”
ตลอดถึงการให้อภัยเป็นทาน

๓) อภัยทาน คือ การไม่ถือโทษโกรธผู้ใด ไม่เป็นภัยต่อผู้อื่น ประกอบด้วยจิตที่มี
ความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการให้อภัยทานมากที่สุด คือ ตัวของผู้ให้อภัย
เอง เพราะทุกครั้งให้อภัย จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบาอกสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข
การให้อภัยทานนี้ ไม่ใช่เป็นการให้อภัยเฉพาะมนุษย์ หรือตัวเองเท่านั้น แต่ยังมีความหมาย
รวมไปถึงสรรพสัตว์อีกด้วย ซึ่งในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา ก็ได้กล่าวไว้บทหนึ่งว่า
“พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ดูก่อนมหาราช การถวายทานในศาสนาของ
พระศาสดานั้น ย่อมมีผลานิสงส์มาก ผู้ใดถวายทาน ในวันขึ้นปีใหม่ หรือวันสังฆานต์ล่องก็ดี
ปล่อยสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากภัยอันตราย ไม่ว่าจะเป็น นก, กบ, ปู, ปลา, หอย, และเต่า ให้พ้นจาก
ทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นหญิง หรือชายก็ดี ต่างคนต่างก็จะพ้นจากอุปัทวอันตรายทั้งหลาย และมีอายุมั่นคง
ยืนยาว อีกประการหนึ่ง บาปกรรมที่เคยได้กระทำความผิดแต่ในอดีต ก็สามารถจะผ่อนจากหนัก
ให้เป็นเบาบางลงได้”^๔

^๒ ปรากฏในคัมภีร์ ไบลานที่ ๑๘ – ๒๑.

^๓ ปรากฏในคัมภีร์ ไบลานที่ ๑๘ – ๒๑.

^๔ ปรากฏในคัมภีร์ ไบลานที่ ๒๔-๒๕.

เงื่อนไขในการให้ทานของสัตบุรุษนั้นต้องประกอบไปด้วย ๕ ประการ ดังที่ปรากฏใน สัปสทานสูตรว่า

....ภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการ คือ

๑. ให้ทานด้วยความศรัทธา
๒. ให้ทานโดยเคารพ
๓. ให้ทานตามกาลอันสมควร
๔. เป็นผู้มิจิตนุเคราะห์ให้ทาน
๕. ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษกรั้นให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปสวयงามนำดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยผิพรรณงามยิ่งนัก ในที่ที่ทานนั้นเกิดผล

กรั้นให้ทานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจียโศตสดับ ตั้งใจใฝ่รู้

กรั้นให้ทานโดยกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ที่ทานนั้นเกิดผล

กรั้นเป็นผู้มิจิตนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้น ในที่ที่ทานนั้นเกิดผล

กรั้นให้ทานไม่กระทบตน และผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีโภคทรัพย์ ไม่มีภยันตรายมาแต่ที่ไหน ๆ คือ จากไฟจากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท ในที่ที่ทานนั้นเกิดผล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการนี้แล”^๕

สำหรับความมุ่งหมายของการให้ทานนั้น มีจุดมุ่งหมายอยู่ ๒ ประการคือ ให้เพื่อทำคุณ และให้เพื่อทำบุญ อย่างไรก็ตามการให้ทานในแต่ละครั้ง จะต้องมียอดประกอบอยู่ ๓ ประการจึงจะทำให้ทานนั้นเกิดผลดีคือ

๑) วัตถุบริสุทธฺ์ หมายถึง สิ่งของทำบุญที่ได้มาโดยสุจริต

๒) เจตนาบริสุทธฺ์ หมายถึง เจตนาเต็มเปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์ มุ่งเพิกถอน

ความเห็นแก่ตัวออกจากจิตใจ โดยเฉพาะเรื่องของเจตนา นี้ พระพุทธองค์ยังได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่จะประกอบทักษิณาทานให้ได้ผลนั้น ต้องประกอบไปด้วยองค์ ๖ ประการ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายให้ และฝ่ายรับ เช่น ฝ่ายให้ ต้องประกอบไปด้วย

^๕ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔ – ๒๔๕.

๑. ก่อนให้ก็มีใจดี

๒. กำลังให้ก็ทำจิตให้เลื่อมใส

๓. ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน

นี่คือองค์ ๓ ประการ ของทายก สรุปลงแล้วก็คือ เจตนาที่บริสุทธิ์ นั้นเอง
ส่วนฝ่ายผู้รับนั้นก็ต้องบริสุทธิ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

๑. เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ

๒. เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ

๓. เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ^๖

๓) บุคคลบริสุทธิ์ หมายถึง ผู้ให้ และผู้รับเป็นคนบริสุทธิ์ มีศีลธรรมตามชั้นภูมิของตน โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับไทยทาน ควรเลือกผู้มีภูมิธรรมสูงในทางพุทธศาสนา โดยทั่วไปสอนว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ควรรับไทยทาน เป็นนาบุญของชาวโลก แม้กระนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงสอน ให้เลือกทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ ผู้ปฏิบัติศึกษาวินัยอย่างเคร่งครัดน่าเลื่อมใส^๗ ดังที่ปรากฏใน โภชนทานสูตร ที่ว่าด้วยการให้โภชนะ ชื่อว่าเป็นการให้ฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. ให้อายุ

๒. ให้วรรณะ

๓. ให้ความสุข

๔. ให้พละ

๕. ให้ปฏิภาณ

ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการนี้แล^๘ เป็นต้น

สรุป ด้วยเหตุนี้ทานจึงเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต จัดเกลารจิตให้อ่อนโยน ให้ควรแก่การนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผล ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก จึงเป็นทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก แม้สังฆทานที่ได้กล่าวว่ามีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็เนื่องจากว่าผู้ถวายทานกับพระสงฆ์ ย่อมมีโอกาสได้ฟังธรรมจากสงฆ์แล้ว สามารถนำเอาหลักธรรมนั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพื่อให้กล่าวถึงทุกขังทั้งปวงไม่ต้องกลับมาสู่ความเป็นอนัตตาอีก แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษยโลก แม้แต่การแสดงเรื่องทาน พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ หรือ ได้รับประโยชน์ครบทั้ง ๓ ประการ คือ ทั้งประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ มรรค ผล นิพพาน ด้วยเหตุนี้ จึงควรทำใจ

^๖ อัง.สตุตถ. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^๗ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ศศ. **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสเอ็มเอ็มจำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐๒.

^๘ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

ให้เลื่อมใส บำเพ็ญทานให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ จึงจะได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์อย่างแท้จริง

๔.๑.๒ สីลัมัย

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้ชัดเจนมากที่สุด ได้แก่ คำสอน และหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อม ให้เรียบร้อย และเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่มชนนั้น เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต ตามความตกลงนับถือของพวกคน หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์ และความดีงามสูงสุด

...ในขุททกนิกาย เถรคาถา พระสีวลีเถระ ได้พูดถึงศีล และเปรียบเทียบเอาไว้ว่า น่าฟังว่า ท่านทั้งหลาย ฟังศึกษาศีลในศาสนานี้ ด้วยว่าศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้ว สังคมดีแล้วย่อมนำมาสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญความปลื้มใจ และความบันเทิงในสวรรค์เมื่อละไปแล้ว ฟังรักษาศีล ด้วยว่าผู้มีศีลมีความสำรวมย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติดุศีลธรรมอันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชนผู้ทุศีลย่อมรับการติเตียน และความเสียชื่อเสียง ส่วนผู้มีศีลย่อมได้รับการสรรเสริญ และมีชื่อเสียงทุกเมื่อ ศีลเป็นเบื้องต้นเป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรม ทั้งปวง ศีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริตทำจิตใจให้ร่าเริง เป็นท่าที่หยั่งลงในมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เพราะฉะนั้น ฟังชำระศีลให้บริสุทธิ์ ศีลเป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกาะอันน่าอัศจรรย์ ศีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอย่างยอดเยี่ยม เป็นเครื่องอุปโลอันประเสริฐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ ศีลเป็นเสบียงอันเลิศ เป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่วทิศานุทิศ คนพาลผู้มีจิตไม่มั่นในศีล ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในอบายภูมิ ย่อมได้รับความทุกข์โทมนัสในที่ทั่วไป ธีรชนผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญ ในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้นตายไปแล้วก็ได้รับความสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจในทุกสถานในโลกนี้ ความชนะในมนุษยโลก และเทวโลกย่อมมิได้เพราะศีลและปัญญา”^๕

^๕ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๐๘/๔๔๕.

ดังนั้น ศิลจึงเป็นหลักประกันในการปกครองตนเอง ให้สมกับความเป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ที่จะดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุล นอกจากนี้ ศิลยังเป็นลักษณะเบื้องต้น ที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึงการแสดงออกทางกาย วาจา และการบังคับควบคุมของตนเอง ให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทั้งทางด้านสังคม และธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนตนเอง และทำลายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ด้วยกาย วาจา ตลอดจนไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดีงามโดยยึดหลักของเมตตา กรุณาต่อกัน เพื่อทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้มีความสุข อันจะเอื้อให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจที่ดีงามยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิต เพื่อเข้าถึงประโยชน์ และความดีงามสูงสุด นอกจากนั้นยังส่งผลอันไพบูรณ์ต่อหมู่ญาติ ของผู้ปฏิบัติศิลได้รับอานิสงส์แห่งการรักษาศิลอีกด้วย

ศิล โดยลักษณะเป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง คือ คุณธรรมที่ควบคุมความประพฤติให้เรียบร้อย เป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อต้องการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ต้องเป็นผู้มีศิลเพื่อชักนำผู้ที่ประพฤติดูความเจริญในการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ศิลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง

เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย

เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง

เพราะฉะนั้น พึงชำระศิลให้บริสุทธิ์

สังวรศิลเป็นเครื่องกันความทุจริต ทำจิตใจให้ร่าเริง

และเป็นท่าสำหรับหยั่งลงมหาสมุทรคือนิพพาน

ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์

เพราะฉะนั้น พึงชำระศิลให้บริสุทธิ์^{๑๑}

ศิลจึงมีอานิสงส์ผลแห่งความดี สำหรับผู้ประพฤติ เป็นปัจจัยก่อให้เกิดคุณค่าของชีวิตให้อยู่ในขอบเขตของความดี จากการที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เกิดจากการรักษาศีลนั่นเอง

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้กล่าวถึงบุคคลที่สมบูรณ์ไปด้วยศิล ย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการดังนี้

๑. บุคคลผู้มีศิล ถึงพร้อมด้วยศิลในธรรมวินัยนี้ ย่อมถึงโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความ ไม่ประมาณเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการ ๑

^{๑๑} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๒-๖๑๓/๔๔๕.

๒. กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมพุ่งไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล
๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก้แค้นแล้ว ไม่ก่อเงินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓
๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔
๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะความสมบูรณ์ด้วยศีล^{๑๑}

พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์แห่งศีล ในฐานะที่เป็นมูลเหตุแห่งการบรรลุธรรม ขึ้นสูงขึ้นไป โดยตรัสตอบพระอานนท์ที่ทูลถามว่า ศีลที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

....อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีวิปปฏิสาร (ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล มีวิปปฏิสาร เป็นอานิสงส์ วิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ วิปปฏิสาร มีปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) เป็นอานิสงส์ มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ปราโมทย์ มีปีติเป็นผล เป็นอานิสงส์ ปีติมีปีติสัทธา เป็นผล เป็นอานิสงส์ ปีติสัทธามีสุขเป็นผล เป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล เป็นอานิสงส์ สมาธิ มีญาณุตถญาณทัตถะเป็นผล เป็นอานิสงส์ ญาณุตถญาณ ทัตถะมีนิพพิทา วิราคะ เป็นผล เป็นอานิสงส์ นิพพิทาวีราคะ มีวิมุตติญาณทัตถะเป็นผล เป็นอานิสงส์^{๑๒}

ดังนั้นผู้ที่มีศีล หรือประพฤติอยู่ในศีล ก็เท่ากับว่าอยู่ในหลัก หรืออยู่ในความประพฤติที่ถูกต้อง เริ่มด้วยการประพฤติทางกาย วาจา และสัมมาอาชีวะ ย่อมมีความรับผิดชอบ ต่อตนเอง และสังคม ประโยชน์ของศีลเป็นกระบวนการสร้างปัญญา เพื่อกำจัดอวิชชาด้วยระบบความประพฤติ และการดำเนินชีวิตที่ควบคุมค้นหาซึ่งเป็นตัวสร้างปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น

๔.๑.๓ ภาวนามัย

ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา เมื่อว่าด้วยความมุ่งหมายของการภาวนานั้น จะมุ่งบำเพ็ญพัฒนาในระดับของการลงมือปฏิบัติจะมีอยู่ ๒ ประการ เรียกว่าธรรม ๒ อย่าง คือ สมถะ (การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ) และ วิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง)^{๑๓} หรือกรรมฐาน ๒ ซึ่งเป็นการ

^{๑๑} อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

^{๑๒} คูรายละเอียดยใน อ. เอกทส. (ไทย) ๒๔/๑/๑-๓.

^{๑๓} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๓/๑๒๗.

ควบคุมกระแสดិតให้สงบมั่นคง และเห็นแจ้งในสังขารเป็นพื้นฐานแห่งการตรัสรู้ สังขารเรียกอีกอย่างว่า การเจริญภาวนา

สำหรับกรรมฐานข้างต้นทั้งสองประการนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสยกย่องวิปัสสนากรรมฐานด้วยทรงตรัสว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ได้กำหนดพิจารณาภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณา และโทมนัสในโลกได้”^{๑๔} นอกจากนี้ประโยชน์ของการฝึกสมาธิภาวนา ตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้แบ่งออกเป็นอีก ๔ ระดับคือ

๑. สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อความสุขในปัจจุบัน หรือเพื่อการพักผ่อนจิต
๒. สมาธิภาวนา เพื่อการได้ญาณทัสสนะ คือการได้ญาณพิเศษ เช่น มีหูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น
๓. สมาธิภาวนา เพื่อสติ และสัมปชัญญะ คือเพื่อให้มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่า ถูกต้องหรือไม่ ทำอะไรด้วยความรอบคอบ และยังคิด
๔. สมาธิภาวนา เพื่อความสิ้นไปซึ่งอาสวะ เพราะเหตุว่า ภาวนานี้ภิกษุใดขยัน

ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในปหานะ และภาวนานั้น ภิกษุนี้เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าลัทธิเป็นของเก่า^{๑๕} เป็นไปเพื่อความสิ้นไปซึ่งอาสวะ กล่าวคือดับกิเลสทั้งปวงได้หมด เพื่อความบรรลุถึงซึ่งนิพพาน

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังตรัสถึงอานิสงส์ของการเจริญสมาธิ เช่น การเดินจงกรม การกำหนดความพอดี การไม่หลงลืมสติ โดยตรัสอานิสงส์ที่เกี่ยวกับคุณประโยชน์ หรืออานิสงส์ที่ได้รับจากการเจริญสมาธิในอาการต่าง ๆ ว่า

...ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการเดินจงกรม ๕ ประการนี้ อานิสงส์แห่งการเดินจงกรม ๕ ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุผู้เดินจงกรมเป็นผู้อดทนต่อการเดินทางไกล ๑ เป็นผู้อดทนต่อการบำเพ็ญเพียร ๑ เป็นผู้มีความอดทน ๑ อาหารที่กิน ดื่มน้ำ เลี้ยว ล้มแล้วย่อไปได้ง่าย ๑ สมาธิ ที่ได้เพราะการเดินจงกรมย่อมตั้งอยู่ได้นาน ๑^{๑๖}

สรุปแล้ว การปฏิบัติตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ขาวล้านนานั้น นำมาซึ่งประโยชน์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง คือ ผู้ปฏิบัติโดยตรงแล้ว ยังจะส่งผลให้กับผู้อื่นได้รับด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ญาติพี่น้องผู้ที่ล่วงลับไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ ก็จะได้รับอานิสงส์ผลบุญเหล่านี้ด้วย

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๘.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๘๔.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๕/๔๑.

ซึ่งจะเห็นได้จากวันขึ้นปีใหม่สงกรานต์ของชาวล้านนา ที่ได้มาแสดงออกถึงความกตัญญูตเวที ต่อบุพการี ด้วยการถวายวัตถุสิ่งของ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ นอกจากนี้ยังให้รักษาคำพูด คือให้มีสติ อยู่กับการพูด เพราะในวันปีใหม่ของล้านนานั้น จะมีวันเนา หรือวันเนาอยู่ด้วย ซึ่งถ้าใครพูดด้วย ถ้อยคำที่ไม่สุภาพ หรือไม่ดีก็จะถูกดำเนินคดีเป็นต้น การทำบุญให้ทานในประเพณีดังกล่าว ยังเป็นการส่งเสริมให้กับตัวเอง ได้มีโอกาสสั่งสมบุญเอาไว้ในภพหน้าอีกด้วย เพื่อเป็นการตอกย้ำ ในความกตัญญู คือให้วางตัวสม่ำเสมออยู่ตลอดเวลา

๔.๒ คติธรรมในด้านกตัญญูตเวที

การทำบุญถวายทานด้วยวัตถุไทยทานมี ข้าว ปลา อาหารเป็นต้น แก่พระภิกษุสามเณร ที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนานั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า การประกอบพิธี ทำบุญถวายทาน ในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่สงกรานต์นั้น เห็นได้ว่ามีสาระสำคัญขององค์ประกอบ ทั้งที่เป็นของศาสนาพราหมณ์ และของพระพุทธศาสนา แต่ทุกองค์ล้วนแล้วแต่แสดงออกถึงหลัก แห่งความกตัญญูตเวทีตาทั้งสิ้น เพราะองค์ประกอบเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ส่วนใด หรือภาคใดของ คนที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมมีศรัทธา และความเชื่ออย่างจริงใจ เพราะการกระทำดังกล่าว ย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งแก่ผู้ปฏิบัติเอง และแก่ผู้ที่ตนกระทำด้วยการอุทิศส่วนบุญกุศลให้ ที่สำคัญ การกระทำทั้งหลายเหล่านี้ ในทางพระพุทธศาสนา ท่านยกย่องว่าเป็นการแสดงออกถึงความ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อดวงวิญญาณของบรรพชน มีปู่ ย่า ตา ยาย บิดามารดา เป็นต้น การทำบุญถวายทานที่ชาวล้านนาได้ยึดถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเหนียวแน่นนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นผลที่มาจาก การได้รับฟังพระธรรมเทศนา คัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่

ดังนั้นความกตัญญูตเวที จึงมีบทบาทสำคัญมากในสังคมล้านนา ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวล้านนา ที่ได้สอดแทรกเรื่องของ ความกตัญญูตเวทีเอาไว้เกือบทุกเรื่อง ส่งผลทำให้สถาบันของครอบครัว และสังคม เกิดความมั่นคง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ทำให้ มนุษย์รู้จักหน้าที่ของตน โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเองก่อน แล้วขยายความ รับผิดชอบต่อน้ำที่มีต่อครอบครัว โดยบิดามารดา มีหน้าที่เป็นบุพการี มีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร ตลอดถึงอบรมเลี้ยงดูให้เติบโต และบุตรธิดา ก็มีหน้าที่รับผิดชอบ ปฏิบัติต่อบิดามารดา ในฐานะ ผู้มีความกตัญญู โดยขอบเขตของความกตัญญู เป็นบ่อเกิดนำมาซึ่งเกียรติยศ ทำให้บุคคลผู้ที่มี ความกตัญญู ประสพแต่ความสุข และความเจริญ ดังที่ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญู ของสัตว์บุรุษไว้ว่า

“สัตบุรุษ เป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู และความเป็นคนกตเวที ทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ”^{๑๖}

นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังได้กล่าวไว้อีกว่า “ความกตัญญูกตเวทีบุคคล หาได้ยากในโลก”^{๑๗} แสดงให้เห็นว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นคุณสมบัติที่ทุกคนควรมี เพราะเป็นการบ่งบอกถึงความคิดของตน ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน ปฐมวรรค ตติยปิณฑาสกั ทกนิบาต อังคุตรนิกาย ว่า

“เทว เม ภิกขเว บุคฺคลา ทฺลลภา โลกสุมี, กตเม เทว, โย จ ปุพฺพการี โย จ กตญฺญูกตเวที, อิม โข ภิกขเว เทว บุคฺคลา ทฺลลภา โลกสุมี, แปลเป็นภาษาไทยว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกเหล่านี้ หาได้ยากในโลก ๒ จำพวก คือใครบ้าง คือ ๑. บุพพการีชน ๒. กตัญญูกตเวทีชน ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกนี้แล หาได้ยากในโลก”^{๑๘}

ดังนั้น เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ล้านนา ประชาชนชาวล้านนา ทูกรอบครัว ต่างก็พาลูกหลานไปทำบุญให้ทาน ด้วยข้าวปลาอาหาร ของคาวหวาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตานขันเช้า” เพื่อทำบุญอุทิศไปให้บรรพบุรุษ และบุพการี ตลอดจนถึงบุคคลที่ตนเคารพนับถือ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี

๔.๓ คติธรรมในด้านหลักวุฒิธรรม ๔

จากการที่ได้ศึกษาคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา พบว่า ในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ ได้กล่าวถึงธรรม ๔ ประการเอาไว้ แต่ไม่ได้กล่าวถึงหลักธรรมเอาไว้โดยตรง แต่ผู้ศึกษา สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการกล่าวถึง หลักของวุฒิธรรม ๔ ประการ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาสาระของคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ จากเนื้อหาสาระไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวล้านนาได้ยึดถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมานั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาคุณภาพจิตใจ ให้มีความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน

วุฒิ หรือวุฒิธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องมือ หรือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ให้เดินไปสู่ความเจริญงอกงามของชีวิต ด้วยการปฏิบัติดังนี้

^{๑๖} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๓๗.

^{๑๗} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๓/๒๓๕.

^{๑๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตร และอรรถกถา แปล อังคุตรนิกาย เอกนิบาต ขุณนิบาต, (เล่ม ๑ ภาค ๒), ๓๖๔/๔๕๕.

๑. สัปปริสสังเสวะ หมายความว่า การรู้จักคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ราชเมธี หรือผู้ทรงธรรม เป็นกัลยาณมิตร เพื่อช่วยในการให้คำแนะนำที่ถูกต้อง และสามารถทำให้การดำเนินชีวิตประสบแต่ผลสำเร็จ
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายความว่า การรู้จักเลือกในการฟังสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และเอาเป็นภาระธุระ ใส่ใจเล่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และรู้ซึ่งถึงหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา แล้วนำไปเป็นแนวทางในการประกอบสัมมาอาชีพ นอกจากนี้การศึกษาธรรมะ หรือการฟังธรรมนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์มาก ในการนำไปแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ในชีวิตประจำวัน
๓. โยนิโสมนสิการ หมายความว่า ทำใจให้หนักแน่นและแยบยล ในสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง หรือในสิ่งที่เราได้ศึกษาค้นคว้ามา ด้วยการรู้จักคิด พินิจพิจารณา หาเหตุผลให้ถูกต้อง กล่าวคือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ สิ่งที่จะทำให้เกิดประโยชน์ สุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติ ไม่ควรเชื่อในสิ่งที่ เป็นข่าวลือ หรือในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ อันจะนำมาซึ่งความทุกข์ให้กับตนเอง และครอบครัว
๔. รัทธานุวัตรปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม หมายความว่า ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม หรือให้รู้จักหน้าที่ของตน ให้มีความเคารพต่อผู้ใหญ่ ให้เคารพต่อหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้รับการอบรมสั่งสอน รู้จักใช้สติ ประกอบกับปัญญา พิจารณาให้เห็นถึงคุณประโยชน์ เพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด นั่นก็คือ พระนิพพาน

จะเห็นได้ว่า วุฒิธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสติปัญญา ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ได้ยึดถือและนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิด สัมฤทธิผล และเกิดความเจริญก้าวหน้า จนสามารถสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับชีวิตสืบต่อไป

๔.๔ คติธรรมในด้านทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรมนี้ หมายถึง กิจที่เราควรกระทำ กิจที่เราควรนำมา ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ถูกต้อง และเจริญยิ่งขึ้น เป็นหลักธรรม สำหรับทุกคนชั้นที่ต้องการพัฒนาหน้าที่การงาน ตลอดจนถึงหน้าที่ตนเอง เพราะเป็นทั้งคุณธรรม และคุณสมบัติที่สำคัญที่ควรยึดมั่นในการปฏิบัติ ซึ่งปรากฏในสารธรรมที่สำคัญในคัมภีร์อานิสกปิใหม่ ได้กล่าวถึงสารธรรม ๑๐ ประการ โดยมีหลักการหรือแนวทางที่สำคัญ ดังนี้

๔.๔.๑ ทาน

ทาน หมายถึง การบริจาคสิ่งของ หรือการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของ หรือปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต แก่บุคคลที่ควรให้ปัน เช่น พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ตลอดจนถึงผู้ตกทุกข์ได้ยาก ตามที่เห็นสมควรแก่ฐานะของตน เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์กาย ทุกข์ใจให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง เป็นการแสดงออกถึง ความรักความมีเมตตา ความกรุณาสงสาร ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้เป็นอย่างดี

๔.๔.๒ ศีล

ศีล หมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและประเพณี ตลอดจนทั้งในพระพุทธศาสนาด้วย เพราะศีล เป็นกระบวนการควบคุมชีวิต เพราะศีลยังเป็นสิกขาบทเบื้องต้นที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึงการแสดงออกทางกาย วาจา ไม่ให้เบียดเบียนตนเอง และทำลายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน โดยยึดหลักของเมตตา กรุณา ต่อกันเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้มีความสุข สงบ และมีความสุข

๔.๔.๓ บริจาค

บริจาค หรือ บริจาค หมายถึง การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน การมีใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่น การสละความสุขสบายส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม หรือการสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นประโยชน์ที่ดีกว่า รวมความก็คือเป็นการบำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ คือสามารถเสียสละประโยชน์สุขตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม หากเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ตน ย่อมนำความเสียหายมาสู่ตนเอง และสังคม คือเป็นการบริจาคเพื่อความสุขของสังคมประเทศชาติอย่างแท้จริง

๔.๔.๔ อาชวะ

อาชวะ หมายถึง ความเป็นคนตรง ใช้ความซื่อตรง ไม่ลดเลี้ยวคดโกง แน่วแน้อยู่ในหลักของความสุจริต รักความซื่อสัตย์สุจริต รักความยุติธรรม ยึดหลักความถูกต้องเป็นที่ตั้ง ซื่อสัตย์จริงใจต่อตนเองและผู้อื่น ตลอดจนหน้าที่การงาน จึงเป็นหลักธรรมสำคัญในการปกครอง เพราะคนอยู่ร่วมกันเป็นหมู่่มาก ถ้าผู้นำหรือทุกคนปฏิบัติตนไม่ซื่อตรง ไม่ซื่อสัตย์ จะนำมาซึ่งความประพฤติทุจริตคิดมิชอบ และความเสียหายก็จะเกิดขึ้นตามมา หากประพฤติด้วยความซื่อตรง และปฏิบัติตรงต่อกัน มีความจริงใจต่อกันและกันแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความไว้วางใจ ยอมรับนับถือ และสมัคสมานสามัคคี ทำให้อยู่เย็นเป็นสุข

๔.๔.๕ มัททวะ

มัททวะ หมายถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีความอ่อนโยน คือ ความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้างดื้อดึง ถือตนด้วยอำนาจ มีความโอนอ่อนไปตามเหตุผลที่ควร และมีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ อ่อนโยนต่อบุคคลเสมอกัน และต่ำกว่า วางตัววางตนสม่ำเสมอ ไม่ดูหมิ่น

ผู้อื่นด้วยอำนาจมานะ เพราะชาติตระกูลหรือทรัพย์สมบัติ ตลอดจนถึงยศฐาบรรดาศักดิ์หรือหน้าที่การงาน

๔.๔.๖ ตบะ

ตบะ หมายถึง ความเพียรในการละอกุศลกรรม คือ กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต ไม่ให้เข้ามาครอบงำจิตใจ เพียรอบรมกุศลบุญต่าง ๆ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริตให้เกิดขึ้น เมื่อเราสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ ทั้งตัวเองและผู้อื่นย่อมได้รับอานิสงส์ คือ ความสุข ความสบาย เพราะการกระทำหน้าที่ให้ถูก และมุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ ซึ่งเป็นกิจที่ดีที่ชอบ ที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ

๔.๔.๗ อักโกธะ

อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ กิริยาที่ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดจนไม่พยายามมุ่งร้ายผู้อื่น แม้จะต้องลงโทษผู้ทำผิด ก็ต้องทำด้วยเหตุด้วยผล มีเมตตาประจำจิตใจ ไม่ทำด้วยอำนาจของความโกรธ มีจิตใจสุขุมเยือกเย็น คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เมื่อข่มใจไว้ไม่ได้ ย่อมนำมาซึ่งความเกิดโกรธเคืองต่อกัน และเป็นที่มาของการจองเวรผูกกรรม เป็นสาเหตุให้เกิดโทษ คือความประทุษร้ายกันทางใจก่อน แล้วลุกลามไปทางกาย วาจาเรียกว่าพยายาม ทำให้อยู่ด้วยกันไม่เป็นสุข ต่อเมื่อรักษากายข่มใจไว้ไม่ให้โกรธเกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจ ก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ ก็อยู่ด้วยความสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้ก็เพราะมีเมตตา หวังความสุขความเจริญแก่ตนเองและผู้อื่น

๔.๔.๘ อวิหิงสา

อวิหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน การไม่เอาใจเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงบุคคลอื่น ให้ได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจ ด้วยความอาฆาตพยาบาทเกลียดชัง ในการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราควรมี และยึดมั่น นั่นก็คือ การรู้จักให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธกัน ถ้าเราสามารถปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว เชื่อว่าเป็นคนมี อวิหิงสา คือ ไม่หลงในอำนาจ และไม่มีอคติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๔.๔.๙ ขันติ

ขันติ หมายถึง ความอดทน อดกลั้นต่อการดำเนินชีวิต ตลอดจนหน้าที่การงาน ถึงแม้จะตรากตรำลำบากแค่ไหน หรือเกิดจากการทะเลาะวิวาท โดยการข่มขู่ให้แตกความสมัคสมานสามัคคีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ก็ต้องยึดมั่นในความอดทนเป็นหลัก เมื่อบุคคลใดไม่มีความอดทน ก็ตกไปอยู่ในอำนาจของความโกรธ หรือเป็นทาสของโทษ อันจะนำมาซึ่งความแตกแยก ในการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ

๔.๔.๑๐ อวิโรชนะ

อวิโรชนะ หมายถึง ความเที่ยงธรรม การรักษาความยุติธรรม ไม่ให้แปรผันไปจากสิ่งที่ถูกต้อง และรักษาไว้ซึ่งความเป็นปกติ คือไม่ยินดี ยินร้าย ต่ออำนาจคติทั้งปวง คือเป็นผู้มั่นคงอยู่ในทำนองคลองธรรม เป็นผู้รักษารมรักษากฎต้อง ทำกิจต่างๆ ไม่ผิดเพี้ยนไปจากธรรม มุ่งมั่นในความยุติธรรม ไม่เอนเอียงเข้าข้าง พิจารณาไปตามความผิติดูก ถือคติเป็นหลัก มีใจหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหว เมื่อประสบกับโลกธรรม อันประกอบไปด้วย ชส ลาภ สรรเสริญ ที่นำมาซึ่งความสุข เพราะทุกอย่างย่อมล้าแล้วแต่มีความเสื่อม แล้วจะนำมาซึ่งความทุกข์ให้เกิดขึ้นตลอดจนถึงเหตุการณ์ต่างๆ แม้จะร้ายหรือดีก็ตาม ซึ่งในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา ก็ได้กล่าวเอาไว้เกี่ยวกับทศพิธราชธรรม ทั้ง ๑๐ ประการดังนี้แล^{๒๐}

สรุป จากการศึกษาคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนามาแล้วนั้น ทำให้เห็นว่า ชาวล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับจารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับวันสงกรานต์ ที่บรรพบุรุษได้ช่วยกันสืบสานให้เป็นมรดกตกทอดมาสู่ลูกหลาน จวบจนกระทั่งทำให้ลูกหลาน ได้เห็นคุณค่าและช่วยกันสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ที่ดั้งเดิมแล้วยังมีคตินิยมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่มากมาย เพราะศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับคนทั่วไป ที่จะเป็เครื่องเตือนสติในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีที่ถูกต้อง ดังนั้นศรัทธาจึงต้องสัมพันธ์กับปัญญา เพราะศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา เพื่อเกื้อหนุนและนำไปสู่เหตุผลที่น่าเชื่อถือหรือน่าเลื่อมใสได้ นอกจากนั้นยังจะเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความจริง หรือพ้นทุกข์ได้

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงหลักศรัทธากับปัญญาเอาไว้เพื่อเป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับวิธีะคือความเพียร ที่จะต้องควบคู่กับสมาธิ เพื่อให้วิธีะไม่เป็นความเพียรที่พลุ่งพล่านร้อนรน และสมาธิไม่กลายเป็นนิ่งเฉยหรือเกียจคร้านเฉื่อยชา แต่ให้เป็นการก้าวไปอย่างราบรื่นและหนักแน่นมั่นคง ทั้งนี้โดยมีสติเป็นตัวกำกับ จัดปรับ และรักษาความสมดุลนั้นไว้ ถ้าพูดกว้างๆ ก็ถือว่าทั้ง ๕ อย่าง คือ ศรัทธา วิธีะ สติ สมาธิ ปัญญา ต้องสมดุลกันทั้งหมด

นอกจากนี้ในการทำบุญให้ทานในทางพระพุทธศาสนายังต้องประกอบไปด้วยความเชื่อที่ว่า ผู้ให้ทานต้องมีความบริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความบริสุทธิ์ทางกายและวาจา จะเห็นได้จากการทำบุญของพุทธศาสนิกชนในแต่ละครั้ง ก่อนให้ทานก็ต้องมีการรับศีลก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ไม่เฉพาะผู้ให้เท่านั้นที่ต้องมีความบริสุทธิ์ รวมไปถึงวัตถุที่จะให้ทานด้วยก็ต้องมีความบริสุทธิ์เหมือนกัน คือ วัตถุทานที่ได้มาโดยชอบ ไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่น เช่น

^{๒๐} ปรากฏในคัมภีร์ใบลานที่ ๖.

ขโมยมา หรือ แย่งเขามา หรือฆ่าสัตว์เพื่อทำบุญ เป็นต้น ตลอดจนถึงเจตนาของผู้ให้ทาน ก็ต้องบริสุทธิ์ด้วย หากเราให้ทานด้วยความรู้ บริสุทธิ์ใจ ด้วยความเมตตา ด้วยความปรารถนาดี ทั้งก่อนให้ ก็มีความสุขใจ ขณะที่ให้ก็มีความสุขใจ และหลังจากให้แล้วเมื่อนึกถึงที่ได้ทำไปก็เกิดความสุขใจ จิตจะตั้งอยู่บนความเบิกบานแจ่มใส อันเกิดจากผลบุญที่ได้ทำ

ดังนั้น ชาวล้านนาจึงนิยมทำบุญถวายทานกันเป็นประจำเมื่อวันสำคัญต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาหรือแม้กระทั่งในเทศกาลต่าง ๆ มาถึง เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวที คือรู้จักการตอบแทนบุญคุณของบุญพาวรี เพราะความกตัญญูกตเวทินั้น เป็นคุณค่าที่ลูกหลาน ไม่ควรลืมและต้องปฏิบัติต่อท่านอย่างสม่ำเสมอ การตอบแทนบุญคุณต่อบุคคลที่มีบุญคุณแก่เรานั้น เป็นสิ่งควรกระทำ เพราะเป็นการกระทำที่สังคมให้การยอมรับ ยกย่องและสรรเสริญ